

לב להבין

הבנה ועיון במקרא על סדר פרשת השבוע

זכרון תרועה – הנהגה מיוחדת בעיצומו של יום הדין והמשפט

א. משמעות ענין 'זכרון תרועה'

בעמדנו בפתחו של יום ראש השנה, אשר בו מחדש הקב"ה את עולמו בבחינת 'זה היום תחילת מעשיך', ומעביר לפנינו את כל ברואיו בדין ובמשפט, עלינו להתבונן בעצם מה שהתורה קבעה את יום הדין כיום חג ומועד שניתן לבני ישראל, ומלבד שיש להבין מה שייך לקבוע את יום הדין ליום מועד וחג, יקשה שהרי הדין בהאי יומא אינו מיוחד ומסוים לעם ישראל, אלא כל באי עולם נידונים באותו היום, ולמה נמנה בין המועדים אשר נתן ה' לבני ישראל.

וכאשר נעיינ' נמצא שעניין יומו של ראש השנה בא בתורה: "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יְהִי לָכֶם שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ". ויש במשמעות הכתוב 'זכרון תרועה' - שיהיו ישראל נזכרים לטובה לפני השם על ידי התרועה, ומכאן אנו למדים על שופרו של ראש השנה.

והנה בכל המועדים נצטוו ישראל לתקוע בחצוצרות כדי להיזכר לטובה לפני השם, כמו שנאמר בקרא - "וּכְיוֹם שְׁמַחְתֶּם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבִרְאשֵׁי חֳדָשֵׁיכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרוֹת עַל עֲלֵתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שְׁלֵמֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְזִכְרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם". וקיי"ל בגמ' שה'חצוצרות' המוזכרות בפסוק, היינו אותו ה'שופר' דידן. נמצאנו למדים שבכל המועדים היו תוקעים ישראל בשופר כדי להיזכר לטובה לפני ה', ואם כן צריך להבין במה נתייחד יום זה כ'יום זכרון תרועה'.

אבל יש להבחין במה שכתב הפסוק "שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה". ומשמעות עניין 'שבתון' ביארו מפרשי המקרא דהיינו יום שהוא מקודש ומיוחד לעבודתו ועניינו של אותו הזמן. ולפי זה כוונת הפסוק 'שבתון - זכרון תרועה', לומר שיום זה יהיה מוקדש לעבודת אותה התרועה. אמת, בכל המועדים נצטוונו להריע לפני המלך ה', אבל נשתנה יום זה בכך שנקבע כולו לזיכרון לטובה לפנינו - על ידי השופר. וממה שנתייחד יום זה, ונאמר בו שצריך הוא לזכרון לטובה יותר משאר המועדים, מכאן למדו חז"ל על הדין והמשפט שיש בעיצומו של יום, ואשר מהמתו אנו זקוקים ביתר שאת לתרועת השופר כדי להיזכר לטובה לפני השם.

עכ"פ נמצא שעיקר מהות היום הוא בהיותו עת הדין והמשפט, ועניין השופר בא רק כהיכי תמצוי לזכות בדין. ואם כן צריכים אנו להבין מדוע באמת נקרא היום על שם תרועת השופר, ומדוע לא נקבע על שם עיקר תכנו ועניינו כיום דין ומשפט.

• • •

והנה יסוד הדברים במתני' (ר"ה א, ב): "בארבעה פרקים העולם נידון: בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, **בראש השנה - כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, שנאמר היוצר יחד לכם המבין אל כל מעשיהם, ובחג נידונין על המים**".

ובגמ' שם איתא (ר"ה טז, א): "מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח - מפני שהפסח זמן תבואה הוא; אמר הקדוש ברוך הוא: הביאו לפני עומר בפסח, כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות. ומפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת - מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא; אמר הקדוש ברוך הוא: הביאו לפני שתי הלחם בעצרת, כדי שיתברכו לכם פירות האילן. ומפני מה אמרה תורה נסכו מים בחג - אמר הקדוש ברוך הוא: נסכו לפני מים בחג, כדי שיתברכו לכם גשמי שנה, ואמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות. מלכיות - כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות - כדי שיעלה זכרונכם לפני לטובה, ובמה - בשופר".

ובטעם הדבר שכל דבר ודבר נידון בעונתו, הוא משום ששורת הדין מחייבת שכל שפע היורד לעולם, יושפע לפי סדרי הדין והמשפט. ולכך בארבעה פרקים אלו, שאז מתחיל זמן השפעה מסוימת לעולם, כגון בפסח - התבואה, בסוכות - הגשמים, וכן הלאה, העולם נידון כיצד ראוי להינתן אותה ההשפעה. וביומו של ראש השנה, אשר בו כיום נברא האדם - תכלית הבריאה, הקב"ה מחדש את עולמו בכח "זה היום תחילת מעשיך" - וכל בני עולם עוברים כבני מרון, לבחון את מקומו וייעודו של כל אדם בסדר הבריאה.

והנה נתבאר לנו בדברי הגמ' שבכל אחד מארבעה פרקים שבהם העולם נידון, תיקנה לנו התורה סדר עבודה מיוחד, ע"מ שנוכה בדין. וסדר העבודה נקבע בכך שאנו מקריבים לה' חלק מאותה השפעה, ובזכות כך תתברך לנו כל אותה השפעה. לכך בפסח, שהוא זמן תבואה, נצטוונו להביא מנחת העומר מראשית הקציר, ובזכותה הובטחנו שנוכה בדין ותתברך לנו התבואה. וכן בכל מקום לפי עניינו, בהשפעת הגשמים ע"י ניסוך המים או בברכת פירות האילן ע"י שתי הלחם. אבל עדיין צריך ביאור, כיצד ע"י סדרי העבודה ביומו של ראש השנה מתקיים עניין זה, ועל ידם יכולים אנו לזכות בדין.

ב. מקומם המיוחד של בני ישראל בתוך המשפט הכללי

עם בריאת האדם נצבה בפניו המטרה - לבחור בטוב ולמאוס ברע, ובכך לגלות את מלכות השם בעולמו ולהביא את הבריאה לתכליתה. לאחר שלא עמד בניסיון, וחטא בעץ הדעת, הבחירה נעשתה קשה יותר, ה'רע' נהפך לחלק מעצמותו של האדם, ואילו ה'טוב' נתכסה בערפל וצריך לעמול בכדי לגלותו. העולם בצורתו כפי שהוא לפנינו היום הוא 'העלם' גדול, שבתוכו מסתתר הקב"ה תחת מעטה דרכי הטבע. האדם נשלח לשליחות ארוכה וקשה: לגלות את ייחוד השם בכוח האמונה בלבד, מתוך מקרי העולם. מהלך זה מורכב על פני כל ההיסטוריה כולה, כשכל בחירה בטוב מקרבת את העולם לשלימותו ולתפקידו.

בכל שנה ושנה, ביום הרת עולם - כאשר מחדש הקב"ה את עולמו, תכלית בריאת האדם עומדת למבחן. זה היום תחילת מעשיך, וכל בני העולם עוברים לפני הקב"ה כבני מרון, לבחון את מקומו של כל יחיד ויחיד בתכנית הכללית של הבריאה, כמה הוא תורם לגילוי שם ה' בעולם.

אך כאן מתייחדים בני ישראל יותר משאר כל יצורי עולם. כל בריות העולם נידונים לא כבנים ואפילו לא כעבדים, אלא אך ורק כברואים ומשרתים - לבחון אם יש בקיומם תועלת להביא למטרה הכללית של העולם. מאידך - עם ישראל, כמי ששמו של הקב"ה נקרא עליהם, זכו להנהגה מיוחדת בתוך הדין הכללי, ויכולים לזכות בדין גם אם אינם ראויים לכך, על ידי סדר העבודה של מלכויות זכרונות ושופרות, ובכוח השופר שעל ידו הם נזכרים לטובה לפני השם.

ולפי זה יתבאר עניין המועד ביום זה. דהרי ב' עניינים באים בעיקרו של יום: ראשית לכל יום זה הוא יום משפט ודין, שבו מולך הקב"ה כביכול מחדש על עולמו בראשית השנה, וכל אחד ואחד מהברואים נידון על מקומו ותפקידו בבריאה. והנה על חלק זה לא היה מקום לקבוע מועד ויום טוב, אלא אדרבא, היה ראוי שיקבע כיום תפילה וזעקה. אלא אחר שבתוך המשפט יש לבני ישראל הנהגה מיוחדת כעם ה' וכבחירי הבריאה, וניתנה להם האפשרות להיזכר לטובה ולזכות בדין, לכך קבעה התורה את ראש השנה כיום חג ומועד לעם ישראל, יום זכרון תרועה - על הזכות המיוחדת כעם ה' וכבני המלך לעורר הרחמים ולהיזכר לטובה על ידי תקיעת השופר.

ונמצאו הדברים מפורשים בד' הירושלמי המובאים בטור (ר"ה דף נז ה"ג): "כתיב: 'כִּי מִי גִּי' גְּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרִיבִים אֵלָיו פִּי אֱלֹהֵינוּ כָּל קְרָאנוּ אֵלָיו'. אי זו אומה כאומה הזאת? בנהוג שבעולם, אדם יודע שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו, שאינו יודע היאך דינו יוצא, אבל ישראל אינן כן, אלא לובשים לבנים ומתעטפין לבנים ומגלחים זקנם ואוכלין ושותין ושמים, ויודעין שהקב"ה עושה להם ניסים". שמחת המועד ביום זה היא על ההנהגה המיוחדת שזוכים לה בני ישראל בתוך הדין והמשפט הכללי.

וזה כוונת דברי הגמ' "אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זיכרונכם לטובה לפני, ובמה? בשופר" - זהו עיקרו של יום, שאנו ממליכים אותו עלינו ונזכרים לטובה ע"י השופר. רק שומה עלינו להתבונן כיצד באמת על ידי השופר באים לידי ביטוי כל ענייני היום, ועל ידו עולה זיכרוננו לטובה לפניו.

והנה בגמ' (ר"ה טז-א) "אמר רבי אבהו למה תוקעין בשופר של איל? אמר הקדוש ברוך הוא תקעו לפני בשופר של איל, כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני". אברהם אבינו היה הראשון שחיפש אחר משמעותו של העולם, עוד הרבה לפני שהציץ עליו בעל הבירה. הוא המשיך לחפש גם כשנתנסה בעשרה ניסיונות, והלך אחרי ה' בתמימות גם מתוך אימה וחשיכה גדולה. לכך הוא זכה שכרת עמו הקב"ה ברית עולמים, והובטח לו שזרעו אחריו יזכו להיות נושאי דגל השליחות המיוחדת - לגלות את כבוד שמים בבריא, ולזכות לכל הטוב הצפון לעתיד לבוא.

המבחן הגדול היה בניסיון האחרון - עקידת יצחק. אברהם נדרש להקריב על גבי המזבח את כל התקווה וההבטחה, וללכת אחרי הקב"ה בניגוד לכל מה שנראה לעין. מעשה העקידה מוכיח יותר מכול את האמון המוחלט בכך שיש מי שמנווט את העולם, גם כשהכול לכאורה מראה להיפך. השופר שבקרני האיל הנאחז הסבך, היה למזכרת עולמים מאותה התמסרות מוחלטת.

קולו של השופר נשמע בשעה שעמדו בניו של אברהם למרגלות הר סיני וזכו לקבל עליהם את עול מלכות השם, להיות לו לעם סגולה. אותה התקיעה ממשיכה ללוות אותנו לאורך כל הדורות, כשהיא מעוררת אותנו מתרדמת ההרגל ומזכירה לנו את מקומנו וייעודנו בבריא.

אפרו של יצחק עודנו מונח על גבי המזבח, כשלצידו צבורים אפרם של המוני בית ישראל שמסרו את כל אשר להם - מתוך האמונה והידיעה הברורה שיש משמעות גדולה יותר לעולם, מכפי שהוא נראה לעינינו. הכול חלק מהתכנית - גם אם אי אפשר לראותה כרגע, עד לאותו היום שבו ייתקע בשופר גדול - ויתגלה לעין כול הסיפור השלם. או אז יפוח היום וינוסו הצללים, וכל הרשעה כולה תכלה בעשן המערכה על גילוי ייעודה ותכליתה של הבריא.

ראש השנה - יום הרת עולם, זהו היום אשר בו הכנים לעם השם בונים מחדש את משמעותו של העולם - דרך המלכויות, הזכרונות והשופרות. קולו של השופר בוקע מתוך ערפל המקרים ומגלה על הקשר המיוחד של בני עם הנצח עם בורא כל העולמים, ועל משמעות התפקיד שייעד להם בסדר הבריא.

בכל אחד מהפרקים שבהם העולם נידון, בכל פעם שאנו מצפים לשפע שירד מהשמים, סדר העבודה שקיבלנו הוא להעלות לגבוה משהו מאותה השפעה, ובכך נוכל לזכות בדין. ביום ראש השנה, אשר בו - עצם קיומו של האדם מוטל למבחן, נצטוונו כביכול למסור את עצמנו להשם ולדברו, בבחי' 'מעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני'. בתקיעת השופר אנו ממליכים את הקב"ה עלינו, ומקבלים עלינו את המחויבות המוחלטת לאותו קשר מיוחד, כמו שהגמ' דורשת מצורתו של השופר (ר"ה שם): "בראש השנה, כמה דכייף איניש - טפי מעלי" - ביטול כל הרצונות והחשבוניות האישיים אל מלכות ה' ואל רצונו.

ראש השנה, אם כן, הוא יום שבו היראה והאהבה משמשים בערבוביה. כמו שאמרו חז"ל (ר"ה כו, א): "תקיעת שופר כלפני לפני דמי" - קודש הקדשים הוא תכלית ביטוי הקשר בין הקב"ה לעם ישראל - פסגת האהבה מחד, ושיא היראה מאידך. נקודת המפנה היא בתקיעת השופר - הסיסמה הסודית, כביכול, שניתנה אך ורק לעם ישראל. קולו של השופר מגיע עד לכיסא הכבוד ומעורר את אותה הנהגה נפלאה שבה אנו בני המלך משרתיו, כמאמר חז"ל: "אֲשֶׁר הָעָם יוֹדְעֵי תְרוּעָה יִי בְּאוֹר פְּנֵיהֶם יִהְיֶה כֵּן - שֶׁחַן מְכִירִין לַפְּתוֹת אֶת בּוֹרְאָן בְּתְרוּעָה, וְהוּא עוֹמֵד מִכֶּסֶּא הַדִּין לְכֶסֶּא רַחֲמִים וּמִתְמַלֵּא עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, וְהוֹפֵךְ לָהֶם מִדַּת הַדִּין לְמִדַּת רַחֲמִים".

יזכנו בוראנו לעבוד לפניו את עבודת ימים גדולים אלו - לקבל את הנאמנות למלכותו בכל ליבנו, ולהיות ראויים לזכות לפניו בדין. ומי ייתן שנזכה בקרוב לראות בקיום המשאלה והבקשה: "מְלוֹךְ עַל כָּל הָעוֹלָם כְּלוֹ כְּבוֹדָהּ וְהַנְּשָׂא עַל כָּל הָאָרֶץ בִּיקָרָהּ וְהוֹפֵעַ בְּהָדָר גָּאֹן עָזָה עַל כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֶל אֶרֶץ. וַיֵּדַע כָּל פְּעוּל כִּי אֶתָּה פְּעַלְתָּ וַיִּבֶן כָּל יִצְוֹר כִּי אֶתָּה יִצְרָתוֹ וַיֹּאמֶר כֹּל אֲשֶׁר רוּחַ וְנִשְׁמָה בָּאֵפוֹ יִי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מְלֶךְ, וּמַלְכוּתוֹ כָּל מְשֻׁלָּה", במהרה בימינו.